

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.01.1997, sp. zn. 3 Cdon 503/96, ECLI:CZ:NS:1997:3.CDON.503.1996.1

Číslo: 9/1998

Právní věta:

O převzetí věci státem bez právního důvodu (§ 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích) jde jen tehdy, jestliže stát převzal věc, aniž k tomu existoval právní důvod; citované ustanovení nedopadá na případy, kdy stát převzal věc na základě existujícího právního úkonu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 28.01.1997

Spisová značka: 3 Cdon 503/96

Číslo rozhodnutí: 9

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Rehabilitace mimosoudní

Předpisy: § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Krajský soud v Brně jako soud odvolací svým rozsudkem změnil rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 19. 4. 1993, č.j. 4 C 251/92-23, tak, že zamítl žalobu, kterou se žalobkyně domáhala uzavření dohody se žalovaným zemědělským družstvem o vydání nemovitostí podle ustanovení § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, a to domu čp. 341 se stavební plochou parc. č. 1516 v L. Zatímco soud prvního stupně žalobě vyhověl, neboť dospěl k závěru, že nemovitosti přešly na stát za předpokladů stanovených v § 6 odst. 1 písm. g) citovaného zákona, odvolací soud vedly ke změně dva důvody. V první řadě poukázal na vázanost soudu žalobou ve smyslu ustanovení § 153 odst. 2 o. s. ř. o uzavření dohody o vydání věcí jako žaloby ukládající prohlášení vůle podle ustanovení § 161 odst. 2 o. s. ř. Ta umožňuje vyhovět žalobě, jež se týká uzavření dohody o vydání několika věcí, jen tehdy, pokud jsou splněny předpoklady pro vydání všech věcí, které jsou předmětem dohody. Soud nemůže z obsahu dohody vydělit tu část, která se týká věci, ohledně níž předpoklady splněny nejsou. Tak tomu bylo i v daném případě, kdy se žalobkyně domáhala uzavření dohody o vydání domu a stavební plochy, neboť podle názoru odvolacího soudu nárok žalobkyně na vydání stavební plochy tu zanikl podle ustanovení § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb., protože výzvami z 16. dubna 1991, 28. července 1991 a 19. září 1991 vyzvala žalobkyně žalované družstvo jako osobu povinnou jen k vydání domu, nikoli stavební plochy. K zamítnutí žaloby by však došlo, i kdyby nárok na vydání stavební plochy nezanikl, neboť podle názoru odvolacího soudu nemovitosti tu nepřešly na

stát způsobem předvídaným v ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb. kupní smlouvou uzavřenou v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek. Pokud jde o tíseň při uzavření kupní smlouvy ze dne 6. 12. 1984, nebyla její existence spolehlivě objasněna a dokazování by mohlo být ještě doplněno. To však považoval odvolací soud za nadbytečné, neboť nebylo prokázáno uzavření této smlouvy za nápadně nevýhodných podmínek a zákon č. 87/1991 Sb. požaduje naplnění obou těchto předpokladů při uzavření kupní smlouvy souběžně. Nápadně nevýhodné podmínky je třeba posuzovat z toho hlediska, zda při uzavření smlouvy nebyla porušena ekvivalentnost vzájemných smluvních plnění. Nemohou tedy spočívat v tom, že v daném případě byla kupní smlouva uzavřena necelý měsíc před tím, než nabyla účinnosti nová vyhláška o oceňování nemovitostí a staveb č. 124/1984 Sb., jejíž použití by znamenalo vyšší kupní cenu, neboť v době uzavření smlouvy nešlo o právní předpis, který by ceny nemovitostí upravoval. Ekvivalence vzájemného plnění byla z hlediska v té době platného cenového předpisu zachována a odvolací soud neshledal ani žádné další skutečnosti, které by nápadně nevýhodné podmínky mohly zakládat. Na znevýhodnění žalobkyně a jejího manžela nebylo možno usuzovat ani z toho, že by kupní smlouvou ztratili jedinou možnost bydlení, neboť v době uzavření smlouvy měli jinou možnost vlastního bydlení v rodinném domku čp. 391 v L. a stěhovali se do minimálně stejných podmínek, jaké v prodávaném domě měli. Stejně tak nelze spatřovat naplnění nápadně nevýhodných podmínek v tom, že prodané nemovitosti měly výhodnější polohu z hlediska jejich umístění ve středu města.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání s tím, že uplatňovala dovolací důvody podle ustanovení § 241 odst. 2 písm. b), c) o. s. ř. Vadu řízení podle ustanovení § 241 odst. 2 písm. b) o. s. ř. spatřovala v tom, že odvolací soud nesplnil poučovací povinnost podle ustanovení § 5 o. s. ř. Pokud dospěl k závěru, že žalobě nemůže vyhovět vzhledem k vázanosti obsahem dohody a zániku nároku na vydání stavební plochy, měl žalobkyni poučit o tom, aby žalobu omezila. Další vada řízení je podle názoru žalobkyně dána tím, že se odvolací soud nezabýval žalobou z hlediska ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., ačkoli žalobkyně v průběhu řízení rozšířila žalobu v tom směru, že tvrdila, že stát převzal nemovitosti bez právního důvodu, neboť kupní smlouva je neplatná, protože neobsahuje projev vůle kupujícího o tom, že nemovitosti kupuje a přijímá do svého vlastnictví (žalobkyně tak podle obsahu uplatňovala dovolací důvod podle ustanovení § 241 odst. 2 písm. d) o. s. ř., neboť vytýkala odvolacímu soudu nesprávné právní posouzení věci). Dále žalobkyně namítala, že odvolací soud rozhodl o odvolání žalovaného věcně, ačkoli odvolání bylo podáno opožděně a mělo být odmítnuto. Vyslovila také nesouhlas s postupem odvolacího soudu, který považoval její zastoupení komerční právníčkou za neplatné. Žalobkyně původně uvedla, že tento postup nesvědčí o nestrannosti odvolacího soudu; posléze však sdělila, že vadu řízení podle ustanovení § 237 písm. g) o. s. ř. neuplatňuje. Pokud jde o dovolací důvod podle ustanovení § 241 odst. 1 písm. c) o. s. ř., uváděla žalobkyně, že v provedeném dokazování nemá oporu skutkové zjištění odvolacího soudu o tom, že nevyzvala žalovaného písemně k vydání stavební plochy. Právní závěr odvolacího soudu o zániku nároku žalobkyně na vydání stavební plochy podle ustanovení § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb. je pak nesprávný a v této části jde o uplatnění dovolacího důvodu podle ustanovení § 241 odst. písm. d) o. s. ř. Dále žalobkyně vytýká odvolacímu soudu nesprávnost a nepodloženost jeho skutkových zjištění, pokud jde o neexistenci tísně a nápadně nevýhodných podmínek při uzavření smlouvy ze dne 6. 12. 1984, a z toho vyplývající nesprávné právní posouzení otázky, zda došlo k přechodu věci na stát ve smyslu ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb., což znamená také uplatnění dovolacího důvodu podle ustanovení § 241 odst. 1 písm. d) o. s. ř. Poukazuje na (podle jejího názoru) prokázaný stav tísně. Také výklad pojmu nápadně nevýhodných podmínek provedl odvolací soud nesprávně zužujícím způsobem. Žalobkyně prokázala, že prodejem uvedeného domu spolu s manželem ztratili jedinou možnost bydlení (skutkový závěr o možnosti jiného bydlení žalobkyně a jejího manžela nemá tedy oporu v provedeném dokazování), neboť další dům, který vlastnili v době uzavření kupní smlouvy, byl rozestavěn, nebyl dokončen ani kolaudován. Ten se sice stal jejím domovem, ale žalobkyně se do tohoto domu čp. 391 v L. nastěhovala až po smrti manžela (v červenci 1985), když ještě asi rok a půl bydlela u dcery. Nešlo také o bydlení ve stejných podmínkách, jak

uvedl odvolací soud, i z dalšího důvodu. Nevhodnost polohy nového bydlení odvolací soud hodnotil nesprávně jen z hlediska její atraktivnosti, aniž vzal v úvahu změny podmínek v dosažitelnosti služeb a lékařské péče a vyřazení žalobkyně a jejího manžela z navykého způsobu života vzhledem k jejich vysokému věku a zdravotnímu stavu. Žalobkyně navrhla, aby rozsudek odvolacího soudu byl zrušen a věc tomuto soudu vrácena k dalšímu řízení.

Žalovaný se k dovolání nevyjádřil.

Nejvyšší soud svým rozsudkem dovolání zamítl a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 242 odst. 1 o. s. ř. se dovolací soud z úřední povinnosti zabýval tím, zda v řízení nedošlo k vadám uvedeným v § 237 o. s. ř. Takové vady zjištěny nebyly. Vada ve smyslu ustanovení § 237 písm. f) o. s. ř., tj. odnětí možnosti jednat před soudem, by mohla být dána i tím, že by soud nejednal se zástupcem účastníka, případně považoval zastoupení za neplatné, a účastníkovi by nebyla dána možnost zvolit si jiného zástupce. Za takovou vadu nelze považovat postup odvolacího soudu, který nepředvolal k nařízenému jednání komerční právníčku, již udělila žalobkyně plnou moc k zastupování, jestliže žalobkyni u odvolacího jednání advokátka zastupovala.

Dále dovolací soud zkoumal, zda nedošlo k jiným vadám řízení, které by měly za následek nesprávné rozhodnutí věci (§ 241 odst. 2 písm. b/ o. s. ř.).

Dovolatelkou tvrzenou vadu řízení ohledně postupu odvolacího soudu, který měl rozhodnout o odvolání podaném žalovaným opožděně, dovolací soud neshledává. Žalovanému byl rozsudek soudu prvního stupně doručen 17. května 1994, odvolání bylo podáno dne 27. května 1994 (to znamená v patnáctidenní odvolací lhůtě) bez odůvodnění, které bylo provedeno až podáním žalovaného ze dne 12. června 1994. Žalobkyni bylo doručeno jen podání ze dne 12. června 1994 a z toho vyplývá její přesvědčení o opožděnosti odvolání.

Pokud jde o námitky dovolatelky ohledně nesplnění poučovací povinnosti soudu v souvislosti s vázaností soudu žalobním návrhem (§ 5 a § 153 odst. 2 o. s. ř.), považuje dovolací soud za nadbytečné se jimi zabývat, stejně jako otázkami obsahu výzev k vydání v žalobě uvedených nemovitostí, neboť ani jejich eventuální důvodnost nemohla ovlivnit rozhodnutí dovolacího soudu. Z důvodů dále rozvedených totiž dovolací soud neshledává dovolání opodstatněné ve vztahu k celému předmětu kupní smlouvy ze 6. 12. 1984, tj. jak k domu, tak i ke stavební ploše.

Závěr rozsudku odvolacího soudu o tom, že kupní smlouva ze dne 6. 12. 1984 nebyla uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek a že tedy nemovitosti, kterých se týkala, nepřešly na stát způsobem stanoveným v § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb., je správný. Ze slovního znění tohoto ustanovení vyplývá, že oba předpoklady, tj. tíseň a nápadně nevýhodné podmínky, musí být naplněny souběžně; neexistuje-li jeden z nich, nárok na vydání nemovitostí podle ustanovení § 5 odst. 4 citovaného zákona nemůže obstát. Výklad pojmu nápadně nevýhodné podmínky provedený odvolacím soudem odpovídá výkladu obsaženému v rozhodnutí uveřejněném pod č. 36/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Jde tedy o posouzení toho, zda nebyla porušena ekvivalentnost smluvených vzájemných plnění, nebo zda smluvní podmínky či vedlejší ujednání souvisící s předmětem plnění prodávajícího ve svých důsledcích významně a zjevně znevýhodňovaly. Žalobkyně netvrdila, že by kupní cena nebyla v souladu s cenovým předpisem, upravujícím ceny nemovitosti v době uzavření smlouvy; ekvivalentnost vzájemného smluvního plnění tedy porušena nebyla. Pokud nápadně nevýhodné podmínky spatřovala v tom, že po uzavření smlouvy došlo ke změně cenového předpisu, odvolací soud správně vycházel z toho, že je třeba zkoumat podmínky existující v době

uzavření smlouvy, jak také ze znění ustanovení § 6 odst. 11 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb. vyplývá, a nikoli skutečnosti, které nastaly až následně v době po jejím uzavření. Jiné skutečnosti zakládající existenci nápadně nevýhodných podmínek by mohly spočívat i ve vystěhování z prodávané nemovitosti do neodpovídající bytové náhrady. V daném případě však je nesporné, že žalobkyně a její manžel v době uzavření smlouvy byli vlastníky dalšího rodinného domku v téže obci; další rodinný domek tu vlastnila i jejich dcera, která v době uzavření smlouvy v prodávaném domě s nimi bydlela. Prodej domu tak nemohl pro žalobkyni a jejího manžela znamenat ztrátu bytové jistoty, jak uvedl soud prvního stupně, neboť možnost bydlení měli. Žalobkyně v dovolání v rozporu se zjištěným skutkovým stavem poukazuje na to, že prodejem předmětného domu ztratila s manželem jedinou možnost bydlení. Současně však nepopírá vlastnictví dalšího domu, zdůrazňuje jeho rekonstrukci a z toho dovozuje, že prodej neznamenal přestěhování do stejných podmínek. Dodává, že rekonstrukce není až do doby podání dovolání dokončena. Avšak i žalobkyně v dovolání připouští, že v domě bydlí, třebaže, jak tvrdí, bez dokončené rekonstrukce. Nelze tedy dovodit, že závěr odvolacího soudu o srovnatelném bydlení nemá oporu v provedeném dokazování, neboť vycházel z obsahu dědického spisu po zemřelém manželovi žalobkyně. Dobrovolné (nikoli na základě soudního rozhodnutí) vystěhování z prodávaného domu bez přidělení náhradního bytu nelze za těchto okolností hodnotit jako nápadně nevýhodné podmínky. Pod uvedený pojem nelze ani podřadit skutečnost, že žalobkyně a její manžel prodávali dům v centru obce, výhodnější z hlediska dostupnosti služeb. Mohlo by jít nejvýše o nevýhodné podmínky, nikoli však nápadně (tj. v té době zjevně a významně). Pokud jde o tvrzenou vázanost na prodáváný dům vzhledem k době, po kterou v něm s manželem žila, nelze přehlédnout, že sám manžel žalobkyně v roce 1979 uvažoval o přestěhování, neboť žádal bývalý národní výbor o přidělení stavebního pozemku a výslovně se zmiňoval o tom, že by chtěl postavit dům nový a stávající dům, ve kterém žije, prodat.

Žalobkyně také považovala za vadu řízení, pokud odvolací soud nerozhodl o žalobě podle ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., že totiž nemovitosti tu převzal stát bez právního důvodu. Žalobkyni je třeba přisvědčit, že odvolací soud se v odůvodnění svého rozsudku tímto jejím tvrzením vůbec nezabýval. Avšak to, že neaplikoval uvedené ustanovení, neznamenal nesprávné právní posouzení věci. Co se rozumí převzetím věci bez právního důvodu, zákon č. 87/1991 Sb. nevymezuje a protože je, pokud jde o oblast občanskoprávních vztahů, ve vztahu k občanskému zákoníku zákonem speciálním, je třeba výklad pojmu převzetí věci bez právního důvodu hledat v občanském zákoníku. Ten v ustanovení § 452 (ve znění platném do 31. 12. 1991) vymezoval pojem neoprávněného majetkového prospěchu (po novele provedené zákonem č. 509/1991 Sb. v § 451 odst. 2 je pojem bezdůvodného obohacení vymezen shodně) tak, že jde o majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Občanský zákoník tedy rozlišuje plnění bez právního důvodu a plnění z neplatného právního úkonu, přičemž za plnění bez právního důvodu je třeba považovat případy, kdy právní důvod neexistoval již od počátku. O plnění z neplatného právního úkonu jde tehdy, kdy právní důvod sice z formálního hlediska vznikl, ale byl od počátku neplatný. Aplikace ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. připadá tedy v úvahu jen tehdy, jestliže stát převzal věc, aniž k tomu kdy existoval právní důvod. To znamená, že naopak toto ustanovení nelze použít na případy, kdy stát převzal věc na základě formálně existujícího právního úkonu, jak tomu bylo i v daném případě, tedy uváděné neplatné kupní smlouvy. I kdyby tedy odvolací soud zkoumal věc podle ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., nemohl v dané věci rozhodnout jinak, než vyplývalo z jeho výkladu ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) téhož zákona. Dovolací důvod ve smyslu ustanovení § 241 odst. 2 písm. d) o. s. ř. tak ani v tomto ohledu naplněn nebyl.

Dovolací soud ze shora uvedených důvodů dovolání podle ustanovení § 243b odst. 1, věta první, o. s. ř. zamítl. Výrok o nákladech dovolacího řízení je odůvodněn tím, že žalovanému, který byl v dovolacím řízení úspěšný, náklady nevznikly.